

האם קיימת רוח הקודש בזמננו?

מבוא

א. המקור בתלמוד

ב. רוח הקודש ישנה לפרקים

ג. שימוש ברוח הקודש לענייני תורה ולענייני חולין

ד. תודעה על-חושית

ה. דברי בעל התניא

ו. רוח הקודש אצל צדיקים בדורנו

סיכום

מבוא

רבים בזמננו, שהם מתלמידיו או מחסידיו של איזה גדול בתורה ומפורסם בחסידות, נוהגים לייחס לו כישרון על-טבעי, שהוא כביכול יודע דברים הנעלמים משאר בני האדם, ואף יכול לדעת עתידות. לכן הם סומכים על עצותיו בכל ענייני החומר כשואלים באורים ותומים, מתייעצים אתו אם לקיים שידוך מסויים לצאצאיהם או למסור את גופם לניתוח רפואי, איזה מקצוע לבחור להתפרנס בו, אם לעבור דירה או לא, וכל מיני בעיות חולין אחרות. האם אמנם ראוי לפי דעת חז"ל לנהוג בציות מוחלט לאדם כזה ולא לחשוש מטעויות, ולקיים את כל עצותיו באמונה תמה ובלי לפקפק?

א. המקור בתלמוד

שורש דבר נמצא ברמב"ן על בבא בתרא (יב סוף ע"א), שם אמרו חז"ל:

מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים. אטו חכם לאו נביא הוא? הכי קאמר: אע"פ שניטלה מן הנביאים, מן החכמים לא ניטלה. אמר אמימר: וחכם עדיף מנביא, שנאמר 'ונביא לבב חכמה' (תהלים ז, יב). מי נתלה במי? הוי אומר קטן נתלה בגדול. אמר אביי: תדע, דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא משמיה דגברא רבה אחרינא כוותיה. אמר רבא: ומאי קושיא? ודילמא תרוייהו בני חד מזלא נינהו? אלא אמר רבא: תדע, דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא משמיה דר' עקיבא בר יוסף כוותיה. אמר רב אשי: ומאי קושיא? דלמא להא מילתא בר מזליה הוא? אלא אמר רב אשי: תדע, דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא הלכה למשה מסיני כוותיה. ודלמא כסומא בארובה? [עונה ודוחה] ולאו טעם יהיב?...

כתב הרמב"ן על הסוגיא:

אף על פי שניטלה נבואת הנביאים, שהוא המראה והחזון, נבואת החכמים, שהיא בדרך החכמה, לא ניטלה, אלא יודעים האמת ברוח הקודש שבקרבם. פשטות דבריו שהחכמים כן יודעים בדברים הנעלמים, אפילו לאו דוקא בדברי תורה.

אבל דברי רש"י הם ברורים שהמאמר מוסב רק על ענייני תורה. כך לשונו: ולא טעמא קאמר - במילתיה, וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמכוון לירד בארובה במקרה בעלמא, אלא סברת הלב היא הבאה לו בנבואה, וזכה להסכים להלכה למשה מסיני.

דברי רש"י הם פשוטים של דברי הגמרא, ובהכרח דברי רמב"ן גם הם מוסבים על כך שרוח הקודש של החכמים מסייעת רק לכך שהם יגידו דברי תורה המכוונים לדברי תורה מסיני, ולא כסומא בארובה שאומר מילתא בלא טעמא, אלא "טעמא יהיב" בסברא נכונה. ולכן אי אפשר לראות בדברי הרמב"ן מקור לסמוך על חכמים גם בענייני חולין ע"פ רוח"ק שבם, אם לא מפני פקחותם האנושית, ונסינם הרב במקצועות אלו.

ב. רוח הקודש ישנה לפרקים

במסכת יומא (ט, ב) מובא ש"משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי, נסתלקה רוח הקודש מישראל, ועדיין היו משתמשין בבת קול". ובכך כיצד נחשוב שיש רוח הקודש בימינו?

אמנם בסכת עירובין (סד, ב) מובא מעשה ברבן גמליאל שהיה רוכב על החמור והיה מהלך מעכו לכזיב, והיה רבי אילעאי מהלך אחריו. מצא גלוסקין בדרך, אמר לו: אילעאי, טול גלוסקין מן הדרך. [=שלא ידרכו עוברי אורח על הלחם]. מצא נכרי אחד, אמר לו [רבן גמליאל] 'מבגאי, טול גלוסקין הללו מאילעאי'. ניטפל לו [=אל הגוי] רבי אילעאי. אמר לו: מהיכן אתה? אמר לו: מעירות של בורגנין. ומה שמך? מבגאי שְׁמַנִּי [=השם שלי]. [=אמר לו ר' אילעאי] כלום הכירך רבן גמליאל מעולם? אמר לו: לאו. באותה שעה למדנו שכיוון רבן גמליאל ברוח הקודש. [עכ"ל הגמרא].

ובאמת גמרא זו קשה, כיצד הייתה רוח הקודש לרבן גמליאל שחי זמן רב אחרי חגי זכריה ומלאכי? עונה על כך הרב יוסף משאש (אב"ד מרוקו, "אוצר המכתבים" ח"א מכתב נ): "נסתלקה רוח הקודש מישראל בתדירות, אבל לפעמים הייתה שורה על יחידי סגולה". ויש עוד מקומות בדברי חז"ל ששרתה רוח הקודש גם לענייני חולין, לא בבירורים תורניים, גם אחרי שמתו חגי, זכריה ומלאכי. בירושלמי (שביעית פ"ט

ה"א) וכן הוא במדרש קהלת רבה (פרק י פסקא ט במקרא "חופר גומץ בו יפול") מוזכר שרשב"י צפה ברוח הקודש. וכן יש בירושלמי (סוטה פ"א ה"ד) שרבי מאיר צפה ברוח הקודש, שלא בעניין בירור תורני. וכן בפסקתא דרב כהנא (פרשת אחרי מות, מהד' באבר, עמ' קעו) צפה רבי עקיבא ברוח הקודש. ולדברי הר"י משאש, העניין מיושב.

ג. שימוש ברוח הקודש לענייני תורה ולענייני חולין

לפי הגמ' בבבא בתרא (יב, א) לעניין הבנה עמוקה ואמתית בדברי תורה שהקב"ה חונן בה חכמי התורה, יש רוח הקודש בכל דור ודור. בזה מובנים דברי הראב"ד (הל' לולב פ"ח ה"ה) "כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול".

כתב על דברי ראב"ד "חתם סופר" (שו"ת או"ח סי' רח): "אין רוצה לומר רוח"ק כמו שהיה לדוד המלך ע"ה וחבריו. אבל היתה רוח ה' על עוסקי תורה לשמה אשר זוכים לכוון האמת, אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תושיה כזו, מכל מקום הקב"ה בחסדו יהיב חכמה לחכימיא לפי שעה".

וכך גם מבואר בדברי רבי חיים צאנז בשו"ת דברי חיים (יור"ד ח"ב סי' קה) בדברו על פירוש ר"ח בן עטר, "אור החיים" לתורה, "גם אחרי החורבן רוח נבואה שורה על הראויים לכך, היינו רוח"ק דנבואה לחוד ורוה"ק דחכמה לחוד. ולא הוא [=אור החיים] בלבד, רק כל מחבר אפילו בדורנו אם הוא ראוי לכך חיבר ספרו ברוה"ק, היינו שהסכים בחכמתו לאמת של תורה". ואם כן כל הנאמר בעשרות ספרים אחרים על גדולי עולם ששרתה עליהם רוח"ק (כמו שאומר ר' יהונתן אייבשיץ בספרו "אורים ותומים, בסוגיא של תקפו כהן על בעלי השו"ע ר' יוסף קארו והרמ"א "רוח ה' נוססה בקרבם"), אין להבין שמדובר בענייני חולין, אלא כל כוונת דבריהם אך ורק לענייני הבנת התורה באמת.

גם מאמר חז"ל על אדם הלומד תורה לשמה "ונהנים ממנו עצה ותושיה" (אבות ו), אפשר שכוונת המאמר לעצות ביראת שמים, עצות בקיום תורה ומצוות ודברי מוסר לנהוג בחיים, ולא ענייני החומריות. כי הרי לשם כך הביאה הברייתא את המקרא (משלי ח, יד) "לִי יַעֲצָה וְתוֹשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה", והוא מאמר החכמה בספר משלי, אשר כל הפרק ההוא דן בענייני עבודת הקב"ה ולא בענייני חולין. ושמה לשם כך, למנוע טעות טבעית זו של הבריות בהבנת הברייתא, טרחו לצטט דוקא כאן את המקרא ששימש מקורו.

ד. תודעה על-חושית

בכל אופן לעניין שאלתנו, הרי שימש רב גמליאל (עירובין סד, ב) ברוח הקודש גם לא לענייני תורה, וכן רשב"י, וכן רבי מאיר, וכן רבי עקיבא ועוד?
והנראה לי בזה כי יש תכונה מופלאה הקיימת אצל מקצת אנשים, שיודעים בחוש פנימי דברים הנסתרים מעיני בני אדם. כשרון זה יש גם אצל מקצת מהאומות. כדברי רמב"ן (על דברים פרק יג פסוק ב):

כי בנפשות בקצת האנשים כח נבואי, ידעו בו עתידות, לא ידע האיש מאין יבוא בו, אבל יתבודד ותבוא בו רוח לאמור ככה יהיה לעתיד לבוא בדבר פלוני, ויקראו לו הפילוסופים כה"ן, ולא ידעו סיבת העניין, אך הדבר נתאמת לעיני רואים. אולי הנפש (בחזוה) [בהתבודדה] תדבק בשכל הנבדל ותתכוין בו. והאיש הזה יקרא "נביא", כי מתנבא הוא, ועל כן יבוא האות והמופת אשר יאמר אליך.

גם הרמב"ם בהקדמתו למשנה (תרגום ר"י קאפח עמ' ה) הודה שיש כישרון זה למקצת אנשים אפילו מהאומות, אלא שהם אינם צודקים בכל דבריהם, ולפעמים טועים בהגדתם. ושמא רבן גמליאל וגדולים כמוהו היה להם כישרון זה, שקוראים לכך בימינו "אינטואיציה". אבל לעומת האומות ורשעי ישראל שאצלם היא רוח הטומאה, אצל רבן גמליאל וחבריו הוא מצד הקדושה. ולכן להבדילנו מהם כינו זאת חז"ל בשם "רוח הקודש", למען לא נשווה אותם לאומות העולם?¹

אבל יש לכך שלושה דיחויים: א. מה שמסור בחז"ל שאירע אצל רבן גמליאל, רבי עקיבא, רשב"י ורבי מאיר היו מקרים חד-פעמיים. אין לדעת אם זאת הייתה תכונה רגילה אצלם, שלכל שואל יוכלו הם לענות לו על שאלותיו. מה שקורה בימינו, שמתאסף תור ארוך של תלמידים או חסידים הבאים לאיזו דמות רוחנית חזקה לשאול ממנה על כל בעיותיהם, יום יום, והיא עונה להם, אינו דומה למה שמסופר אצל חז"ל. ב. מה שנאמר במקרים שספרו חז"ל לא עוסק במקרים של פיקוח נפש, אלא על ידיעות מועילות בעלמא. זו אחריות כבדה לסמוך על עצות הניתנות במקרים חמורים באמונה

1 המקובל הגדול בימי הגר"א, הרב פנחס אליהו, כתב ב"ספר הברית" (ח"ב מאמר יז פרק יב): "המשער הוא הכח אשר יקרה שיתנוצץ לפעמים באדם ידיעה פתאומית על העתיד או על העבר, כמו שיתדמה לאדם פתאום ויפול במחשבתו שפלוני עשה או יעשה כך וכך, ויהי כאשר פתר כן היה, מבלי שהיה לו שום ידיעה בתחילה כזה, והוא לא ידע בעצמו הטעם מאין ידע זה".

2 וכבר כתב על כך השופט פרופ' יעקב בזק בספרו "למעלה מן החושים" (הוצ' דביר, שנת תשכ"ח, עמ' 27-19) והביא הרבה דוגמאות מאנשי פלא בין האומות שידעו לפענח היכן נמצאים ילדים שנעלמו מהוריהם, ועוד תעלומות ונסתרות. ואע"פ שאין המדענים יודעים להסביר תופעה זו, והם מפקפקים באמתותה, בכל אופן אין מספר לאנשים המעידים על מקרים שִׁקְרוּ להם בשואלם מאנשים אלו בעלי כושר זה.

עיוורת. מי יודע כמה פעמים היו תוצאות שליליות ומצערות להנהגה הזו? אלו בדרך כלל לא נודעו לרבים ולא נתפרסמו. יש להזהיר כי אפילו בעלי כישרון מופלא זה אינם תמיד צודקים. לכן הנסמך על דעתם בענייני רפואה מסכן את עצמו בפיקוח נפש. והמסתמך עליהם בענייני שידוכים לצאצאיו מסכן את חיי הנישואין המאושרים של צאצאיו. ג. אין כישרון זה מצוי אצל כל תלמיד חכם או כל אדמו"ר או כל צדיק, כל אחד מאלו אם נשאל בעצתו בענייני שידוכים או טיפולים רפואיים או עניני מסחר הוא מייעץ לפי מיטב שכלו והבנתו ומתכוון לטובה, אבל אין לייחס לו עליונות למעלה מיכולתו, אלא להתייחס לדבריו בביקורת אנושית, ולהתבונן אם דבריו הגיוניים.

ה. דברי בעל התניא

כתב רש"ז מלאדי (תניא, אגרת הקודש פרק כב עמ' קלד):

ואיה איפוא מצאתם מנהג זה באחד מכל ספרי חכמי ישראל הראשונים והאחרונים להיות מנהג ותיקון לשאול בעצה גשמית כדת מה לעשות בענייני העולם הגשמי אף לגדולי חכמי ישראל הראשונים כתנאים ואמוראים אשר כל רז לא אנס להו, ונהירין להון שבילין דרקי, כי אם לנביאים ממש אשר היו לפנים בישראל כשמואל הרואה אשר הלך אליו שְׁאוֹל לדרוש ה' על דבר האתונות שנאבדו לאביו. כי באמת כל ענייני אדם לבד מדברי תורה ויראת שמים אינם מושגים רק בנבואה, ולא לחכמים לחם.

אין אם כן לסמוך על ת"ח בענייני דעלמא אלא לפי חוכמתו בענייני חולין ונסיונו הרב בענייני העולם. ואע"פ שאין מספר לבני אדם שנוהגים אחרת מדברי הרב בעל התניא, "דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי שומעים?" (בבא קמא נו, א).

ו. רוח הקודש אצל צדיקים בדורנו

רוב אלו שטוענים שיש לסמוך על רוח קודשם של אנשים גדולים סומכים על מקורות שבהם מדובר על רוח הקודש בלימוד התורה, לחדש בה דברים אמיתיים שתואמים מה שנאמר בסני. אבל בענייני חולין מעטות הן ההוכחות לדעתם, וגם אותם יש ליישב.

א. דברי רמח"ל בספרו "דרך השם" (חלק ג פרק ג סעיפים ב-ג) בדברו על רוח הקודש:

והנה בדרך זה ישיג עניינים מה שבגדר ההשכלה הטבעית, אך ביותר בירו, וכמ"ש, וישיג גם כן עניינים מה שאין בגדר ההשכלה הטבעית שתשיגם, ומכלל זה העתידות והנסתרות. ואולם מדרגות על מדרגות נמצאו בדבר, בין בעניין כח השפע הנשפע, בין בזמן השפע, בין בדרך הגיעו אל האדם ובמהות הדברים המתגלים ונודעים לו על ידי זה, אמנם בכולם תהיה ההשפעה בדרך שירגיש בה

המושפע בבירור. אכן עוד יקרה, שיושפע בלב האדם שפע שיעמידהו על תוכן עניין מהעניינים אך לא ירגיש בו המושפע אלא כמי שנופלת מחשבה בלבבו, וייקרא זה לפעמים על דרך הרחבה 'רוח הקודש' בדברי חז"ל, או השפעה נסתרת. אבל רוח הקודש באמת הוא שיהיה ניכר ונגרש בבירור לבעליו, וכמ"ש. אבל אין בדבריו שום רמז שמדובר גם בזמן הזה, אלא כמו שהוא ממשיך שם לבאר את עניין הנבואה. רמח"ל מסביר את כלל העניין, ולא על אופן השגת רוח"ק בזמננו, שהרי כבר קבעו חז"ל שאין נבואה אחרי תקופת חורבן בית המקדש.

ב. מקור שני הוא דברי רבי חיים ויטאל המעיד כי גם לאריז"ל הייתה רוח הקודש, וְאֵה דבריו בהקדמתו לספר "עץ חיים" (עמ' יח בנדפס). וענק הרוח הזה מתעד לפנינו בספרו "שערי קדושה" (חלק ג שער ז) כיצד אולי יש להשיג רוח הקודש גם בזמן הזה. ונביא כאן את התנאים הנדרשים כולם, שלא יחסר אחד מהם: א. שישוב בתשובה עצומה מכל אשר קלקל. ב. ובכוונת תפילותיו בתכלית. ג. ובעסק התורה לשמה בזריות, כשור לעול, עד יותש כוחו. ד. ובמיעוט תענוגים ואכילה ושתייה. ה. ובקימה בחצות לילה או פחות מעט. ו. ובהרחקת כל המדות המגונות. ז. ובפרישות מכל האדם אפילו בענייני שיחה בטילה. ח. ואחר כך יטהר גופו בטבילה תמיד. ט. ואחר כך יתבודד לעיתים ויחשוב ביראת השם. י. וישים ההוי"ה לנגד עיניו תמיד, ויזהר להיות מחשבתו פנויה מכל הבלי העולם הזה. יא. וידבק באהבתו יתברך בחשק גדול. ועל ידי כן אפשר שיזכה לרוח הקודש באחד מאלו האופנים שנאמר [הרב מתאר בהמשך דרגות שונות שכולי האי ואולי תופיע עליו רוח הקודש].

אי אפשר לטעון שכל עשרות ראשי הישיבות והאדמו"רים והצדיקים ה"נסתרים" שיש בזמננו ממלאים את כל הדרישות הללו, שמא אחד או שנים בדור. כיצד אותם השואלים את רבותיהם יכולים לייחס עטרה זו למי שספק רב אם הוא ממלא את כל הדרישות הנ"ל, אחת מהן לא נעדרת? והרי מדובר בהכרעות-חיים כבדות מאוד!

סיכום

אכן הייתה רוח הקודש גם לרבן גמליאל, גם לרבי עקיבא, גם לרבי מאיר וגם לרשב"י, אבל לא מצאנו ייחוס רוח הקודש לשום אמורא ממאות האמוראים, וכן לא לכל שאר התנאים המוזכרים במשנה, והם למעלה ממאה! כלומר גם בדורות ההם הייתה התופעה נדירה ביותר בכלל, וגם אצל אותם גדולי עולם קדושי עליון.

לכן יש להיזהר מהמנהג בזמננו לסמוך על חוות דעתם של הנשאלים כאילו שואלים אנו באורים ותומים, אלא אם כן מתייחסים אל דבריהם כמו אל עצה הגיונית ושכלית מפי אדם המבין את הנושא לכל פרטיו, והוא בעל נסיון רב בחיים והכרת המציאות.